

LIBRO VI.

De las cartas consolatorias.

CARTA PRIMERA.

ARGUMENTO.

Consuela á Léntulo dándole esperanzas de que recobre su autoridad.

M. T. C. Lentulo S. D.

Quæ gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in sommo dolore, quem in tuis rebus capio, maximè scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas et consiliis tuorum amicorum, et ipsa die, qua debilitantur cogitationes et iniuriorum et proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam, etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflita sit; tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quæ ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi à teneris, ut græci dicunt, unguiculis es cognitus. Illustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia, officiaque expecta. Non fallam opinionem tuam. Vale. Lib. 1, ep. 6.

NOTAS.

Accipies: oirás de boca de Polion.

Prefuit: hizo el primer papel.

Meorum temporum: las desgracias que yo padeci tiempos pasados.

A teneris unguiculis: desde niño.

CARTA II.

ARGUMENTO.

Consuela á Curion en la muerte de su padre, y le ofrece tratarle con cariño de tal. Disuádele de que celebre juegos con ocasión de ella, como era costumbre.

M. T. C. Curioni S. D.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum verò te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam è vita discederet. Sed spero, nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certè habebis, cui charus æquè sis, et perjucundus, ac fuisti patri. Rupæ studium non defait declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mibi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam te absente fieri, quod tibi cum venisses, non esset integrum. Meam quidem sententiam aut scribam ad te posteā pluribus, aut, ne ad eam meditere, imparatum te offendam, coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in

meam sententiam adducam, aut certè testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando, quod nolim, displicere tibi tuum consilium cōperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto: in eum statum temporum tuum redditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quæ sunt in republica amplissima, consequi possis, quām muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur, est enim copiarum, non virtutis, neque quisquam est, quin satislate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse, ea que à te expectari, quæ à summa virtute, summoque ingenio expectanda sunt. Ad quæ si es, ut debes, paratus, quod ita esse consido, plurimis, maximisque muneribus et nos amicos, et cives tuos universos, et rempublicam afficies. Illud profectò cognosces, mihi te neque chariorem, neque jucundiorem esse quemquam. Vale. Lib. 2, ep. 2.

NOTAS.

Rupæ: A tu liberto Rupa no le faltó voluntad para publicar los juegos en tu nombre.
 Quod tibi: que no estuvieses á tiempo de hacer lo que te pareciese.
 Imparatum: te cogré desprevenido.

CARTA III.

ARGUMENTO.

Consuela á Nigidio, que estaba desterrado, dándole esperanzas de que César se aplaque: prométele á este fin sus buenos oficios, y le exhorta á que tenga buen ánimo.

M. T. C. P. Nigidio Figulo S. D.

Quærenti mihi iamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modò certa res ulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem, et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat, perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam, et miserum, et his temporibus consentaneum genus litterarum. Id quoquæ deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilií alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. Ipse enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam: sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quām gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla meipsum privatim perculit insignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultrò mihi Cæsar detulerit: tamen nihil minus eis consicio curis, ut hoc ipsum, quod maneam in vita, peccare me exis-

timem. Careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliaret per me quondam, te socio, defensa respublica, versorque in eorum nausfragiis, et bonorum direptionibus: nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium extinximus; et in qua urbe modo gratia, auctoritate, et gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsis Caesaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quam vis, et mutatio omnium rerum, atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et consuetudo assuefecerat, cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: et qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam sotibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo, et sanctissimo, et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benignè quidem polliceri possum. Ergo hoc erectum est litterarum genus. Reliquum est, ut te consoler, et offeram rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione, et doc-

trina proficietur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti, et sapienti homine dignum: quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere, et sentire, quia sum Romæ, et quia curo, attendoque, possum; id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurius potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo haec temere. Quod minus familiaris sum, huc sum ad investigandum curiosior. Quod facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares verò ejus, et ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te et loquuntur, et sentiunt. Accedit codèm vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. Etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primò omiseram. Nam et complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt, et in ipsis consuetuninem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo; et certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura sa-

ciam , quam scribere audeo. Cetera , quæ tibi à multis prompta esse certè scio , à me sunt paratissima. Nihil in re familiarí mea est , quod ego meum malim esse , quam tuum. Hac de re , et de hoc genere toto hoc scribo parcitus , quod te , id quod ipse confido , sperare malo esse usurum tuis. Extremum illud est , ut te horter , et obsecrem animo ut maximo sis : nec ea solum memineris , quæ ab aliis magnis viris accepisti ; sed illa etiam , quæ ipse ingenio , studioque peperisti. Quæ si colliges , et sperabis omnia optimè , et quæ accident , qualiacumque erunt sapienter feres. Sed haec tu melius , vel optimè omnium. Ego , quæ perlinere ad te intelligam , studiosissimè omnia , diligentissimèque curabo ; tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. Vale. Lib. 4 , ep. 13.

NOTAS.

Sustentabam : me iba sosteniendo en mis desgracias con el favor ageno.

Hoc ipsum : el mismo vivir tengo por delito.

Vensor : Ciceron en Roma estaba viendo á los del partido de César apoderarse de los bienes de los que habian seguido á Pompeyo.

Olim : cuando extinguió Ciceron la conjuracion de Catilina.

Mihi ipse : me soy enfadoso á mí mismo.

Ipsius : César.

Non scribo : no lo digo sin motivo y fundamento.

Tuis : siendo restituido á Roma.

Optimè : mejor que nadie.

CARTA IV.

ARGUMENTO.

Discúlpase con su amigo Auto Torcuato , que estaba desterrado de Roma por haber seguido el partido de Pompeyo , de no haberle escrito con frecuencia ; insinúale , que su restitucion va en buen estado , y le da consuelo para cualquiera caso , que suceda.

M. T. G. A. Torquato S. D.

Peto á te , né me putas oblivione tui rarius ad te scribere , quām solebam : sed aut gravitate valetudinis , qua tamen jam paulūm videor levari , aut quò absim ab orbe , ut qui ad te proficiscantur , scire non possim. Quare velim ita statutum habeas , me tui memoriam summa cum benevolentia tenere , tuasque omnes res non minori mihi curæ , quām meas esse. Quòd majore in varietate versata est adhuc tua causa , quām homines aut volebant , aut opinabantur : mihi crede , non est pro malis temporum quod molestè feras. Necesse est enim , aut armis urgeri rempublicam sempiternis , aut , his positis , recreari aliquando , aut funditus interire. Si arma valebunt , nec eos , à quibus reciparis , vereri debes , nec eos , quos adjuvisti. Sin , armis aut conditione positis , aut defatigacione abjectis , aut victoria detractis , civitas respiraverit , et dignitate tui frui tibi , et for-

tunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus M. Antonius jam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur; misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi, et viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis. Quæ vis insit in his paucis verbis, plura enim committenda epistola non erant, si attenderes, quod facis, profectò etiam sine meis litteris intelliges, te aliquid habere, quod speres; nihil quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu timreas. Omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit à culpa. Sed hæc hactenùs. Tu velim scribas ad me quid agas, et ubi futurus sis: ut aut quò scribam, aut quò veniam, scire possim. Vale.

Sib. 6, ep. 2.

NOTAS.

Quòd: *el que haya habido mas altos y bajos en tu negocio.*

Pro malis: *segun los males del dia.*

Reciperis: *que te reciben los del partido de César.*

Committenda: *no se puede fiar mas de una carta.*

CARTA V.

ARGUMENTO.

Dale la razon porque es mas breve en esta carta, que en la pasada: alégate tres razones, que pueden consolar, et que las cosas estan en términos, que es la mayor infelicidad el vivir: que el mal es comun; y tienen el testimonio de la buena conciencia.

M. T. C. A. Torquato S. D.

Superioribus litteris, benevolentia magis ad ductus, quām quod res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea causa, atque fortuna, ut cui omnia decessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo: sive enim tum nihil opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo; summa tamen eadem est, et idem exitus, quem ego tam video animo, quām ea, quæ oculis cernimus. Nec verò quidquam video, quod non idem te videre certò sciām. Nam etsi, quem exitum facies habitura sit, divinare nemo potest, tamen et belli exitum video: et, si id minus, hoc quidem certè cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit, vel hæc, vel illa victoria. Idque cum optimè perspexi, tale video nihil ut mali videatur esse futurum, si id vel ante acciderit, quod

vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut non sit vivendum, miserrimum est; mori autem nemo sapiens miserum duxit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc vel plura, et ornatiiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levus est consolatio ex miseriis aliorum, nihil te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum, qui discesserint, aut eorum, qui remanserint. Alteri dimicant, alter victorem timent. Sed hæc consolatio levus: illa gravior, qua te uti spero, ego certè utor. Nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa; et si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus glauc' eis Athénas: qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ sunt, et dum vivam, erunt. Vale. Lib. 6, ep. 3.

NOTAS.

Earum: de lo que sucedia en la guerra, que entonces hacia César en España contra los del partido de Pompeyo.

Summa: se reduce á lo mismo.

Hac: de César ó Pompeyo.

Id vel: el morir.

Urbe: la ciudad de Atenas, la universidad entonces de la Grecia: ó por mejor decir, del mundo.

Discesserint: de Roma.

glauc' eis Athénas: lat. noctuas in Athenas: llevo lechuzas á Atenas, como si dijéramos, llevar hierro á Bilbao; porque Atenas abun-

daba de lechuzas, aves consagradas á Minerva, fundadora de esta ciudad.

Hoc: sup. scripsi: cuando te digo estas cosas,

CARTA VI.*ARGUMENTO.*

Consuela á Cecina con buenas esperanzas de que será restituido á Roma por César, y dale por motivos, entre otros, su dignidad, ingenio y virtud consumada. Estaba Cecina con mas temor, que otros porque habia ofendido á César escribiendo contra él.

M. T. C. A. Cæcinæ S. D.

Quotiescumque filium tuum video, video autem serè quotidie, polliceor ei studium quidem meum, et operam sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis: aut temporis: gratiam autem, atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possimi. Liber tuus et lectus est, et legitur à me diligenter, et custoditur diligentissimè. Res, et fortunæ tuæ mihi maxima curæ sunt: quæ quidem quotidie faciliores mihi, et mejores videntur, multisque video magnæ esse curæ: quorum de studio, et de sua spe filium ad te præscripsisse certò scio. Iis autem de rebus, quas conjectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre, atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam

exponere : ea natura rerum est, et is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi , aut ceteris fortuna esse diurna , neque hærere in tam bona causa, et in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus , non solum propter dignitatem , et virtutem tuam ; hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia, accedant tua præcipua propter eximium ingenium, summamque virtutem: cui meherculè hic cuius in potestate sumus , multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses , nisi eo ipso bono tuo quo delectatur , se violatum putaret. Quod ipsum lenitur quotidie; significaturque nobis ab iis , qui simul cum eo vivunt , tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profutaram. Quapropter primum fac animo forti , atque magno sis. Ita enim natus , ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus , ut tibi id faciendum sit: denique spem quoque habeas firmissimam propter eas causas , quas scripsi. A me verò tibi omnia, liberisque tuis paratissima esse confidas velim. Id enim et vetustas nostri amoris, et mea consuetudo in meos, et tua multa erga me officia postulant. Vale. Lib. 6, ep. 5.

NOTAS.

Diligentissimè: parece , que fuese por causa de César ofendido en él.

Perturbatiore: mas apasionado.

Causa : el partido de Pompeyo justificado.

Injuria: de estar desterrados.

Hic : César.

Eo : tu ingenio.

CARTA VII.

ARGUMENTO.

Muestra su sentimiento , así de que Trebiano no se hubiese retirado antes de la guerra civil, como de que tardaba en recobrar su antigua dignidad y hacienda. Ofrece hacer por él cuanto pueda, y le da esperanzas de buen suceso, así porque César no estaba mal con Ciceron, como porque este tenía obligados de tiempo atrás á los que mas privaban con César.

M. T. C. Trebiano S. D.

Ego , quanti te faciam , semperque fecerim, quanti me à te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum , vel casus potius diutiùs in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit; et hic eventus, quodd tardius quām est equum , et quām ego vellem recuperes fortunam , et dignitatem tuam , mihi non minori curae est , quām tibi semper fuerint casus mei. Itaque et Postumuleño , et Sixto , et sēpissimè Attico nostro, proximèque Theudæ liberto tuo , totum me patefeci : et his singulis sāpe dixi , quacumque ē possem, me tibi , et liberis tuis satisfacere cupere : idque tu ad tuos velim scribas hæc quidem certè , quæ in potestate mea sunt, ut ope-

ram , studium , consilium , rem , fidem meam sibi ad omnes res paratam putent . Si auctoritate , et gratia tantum possem , quantum in ea republica , de qua ita meritus sum , posse deberem ; tu quoque is esses , qui faisti , cum omni gradu amplissimo dignissimus , tum certè ordinis tui facile princeps . Sed quando eodem tempore , eademque de causa nostrum uterque cecidit : tibi et illa pollicor , quæ supra scripsi , quæ sunt adhuc mea ; et ea , quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere , tamquam ex reliquiis pristinæ dignitatis . Neque enim ipse Cæsar , ut multis rebus intelligere potui , est alienus à nobis , et omnes ferè familiarissimi ejus , casu devicti magnis meis veteribus officiis , me diligenter observant , et colunt . Itaque , si quis mihi erit aditus de tuis fortunis , id est , de tua incolumentate , in qua sunt omnia , agendi , quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor , ut sperem , agam per me ipse , et moliar . Singula persequi non est necesse ; universum studium meum , et benevolentiam ad te defero . Sed magni mea interest , hoc tuos omnes scire , quod tuis litteris fieri potest , ut intelligent , omnia Ciceronis patere Trebiano . Hoc è pertinet , ut nihil existiment esse tam difficile , quod non , pro te mihi susceptum , jucundum sit futurum . Vale . *Lib. 6, ep. 10.*

NOTAS.

Totum : les abri mi pecho.

Ordinis : clase , estado.

Casu : porque no pensaba Ciceron necesitarlos , cuando los sirvió.

Aditus : entrada á César.

CARTA VIII.

ARGUMENTO.

Para consolar á Toranio le trae á la memoria como los dos fueron los únicos , que previeron las malas consecuencias de la guerra civil , y estaban por la paz : exhórtale á llevar con paciencia cuanto le venga , y concluye ofreciendo hacer por el cuanto pueda.

M. T. C. Toranio S. D.

Etsi , cum hæc ad te scriberem , aut appropinquare exitus hujus calamitissimi belli , aut jam aliquid actum , et consecutum videbatur , tamen quotidie commemorabam , te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem , et me tibi ; solosque nos vidisse , quantum esset in eo bello mali , in quo , spe pacis exclusa , ipsa Victoria futura esset acerbissima : quæ aut interitum allatura esset , si victus essem ; aut , si vicisses , servitutem . Itaque ego , quem tum fortis illi viri , et sapientes , Domitii , et Lentuli timidum esse dicebant , et eram planè : timebam enim ne evanirent ea , quæ acciderunt , idem nunc nihil timeo ; et ad omnem eventum paratus sum . Cum aliquid videbatur caveri posse , tum id negligi dolebam : nunc verò eversis omnibus rebus , cum consilio profici nihil pos-

sit, una ratio videtur, quidquid evenerit, serre moderatè: præsertim cum omnium rerum mors sit extremum; et mihi sim conscientia, me, quoad licuerit, dignitati reipublicæ consuluisse; et hac amissa, salutem retinere voluisse. Quæ scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti tecum, et sententia, et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen rectè, verèque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ statu nos frui, interque nos conferre solicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse, quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae, libertisque tuis summo cum studio prestò semper futurum. Vale. Lib. 6, ep. 22.

NOTAS.

Commemorabam: traia á la memoria.
Conferre: comunicar.

LIBRO VII.

De las cartas escusatorias.

CARTA PRIMERA.*ARGUMENTO.*

Responde á la queja de su amigo, de que no le hubiese escrito: dicele, que siente, aunque por otra parte se alegra de su larga ausencia. Aconséjale brevemente, que desempeñe las grandes esperanzas que se han concebido de él.

M. T. C. Curioni S. D.

Quamquam me nomine negligentiae suspectum tibi esse doleo; tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum, requiri; præsertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præte ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, et optatum amorem tuum. Evidem neminem prætermisi, quem quidem ad te per venturum putarem, cui litteras non dederim. Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? á te verdò bis, terve ad summum, et eas per breve accepi. Quare si iniquus es in me iudex, et condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere de-